

WSTĘP

Od przystąpienia Polski do Unii Europejskiej w 2004 roku upłynęła już dekada, więc możliwe już jest dokonanie analiz i ocen zachodzących zmian w różnych dziedzinach funkcjonowania kraju. Niewątpliwie przynależność do UE spowodowała szereg pozytywnych zmian nie tylko ekonomiczno-gospodarczych, ale także dotyczących życia społecznego Polaków. Akcesja narzuciła określone zobowiązania do wprowadzania i realizacji standardów unijnych również w zakresie organizacji edukacji dzieci i młodzieży, w tym edukacji dzieci ze specjalnymi potrzebami. Ostatnie 10 lat to ważny okres intensywnych zmian w zakresie humanizacji i demokratyzacji życia społecznego, które pociągnęły za sobą modyfikacje postaw wobec osób z niepełnosprawnością, ich edukacji i udziału w różnych dziedzinach życia.

Niniejsza publikacja jest wielopłaszczyznową prezentacją aktualnych zagadnień związanych z analizą realnej sytuacji i wyzwań w edukacji osób ze specjalnymi potrzebami. Praca składa się z trzech części. Pierwsza dotyczy analizy wybranych uwarunkowań zmian w organizacji edukacji osób z niepełnosprawnościami. Tendencje, czyli kierunki zarysowujące się w rozwoju teorii pedagogiki specjalnej oraz we wprowadzanych zmianach organizacyjnych i przeobrażeniach programowych w edukacji dzieci i młodzieży ze specjalnymi potrzebami, mają zdecydowanie charakter prointegracyjny i pronormalizacyjny. Świadczą o tym przytaczane dane liczbowe o instytucjach zajmujących się edukacją, formach edukacji (inkluzyjnej, integracyjnej i specjalnej), uczniach z niepełnosprawnością oraz o rodzajach realizowanego wsparcia psychologiczno-pedagogicznego i finansowego. Duże znaczenie dla jakości edukacji inkluzyjnej ma kultura szkoły. Proces kształtowania kultury szkoły włączającej dotyczy głównie zmiany przyjętych przekonań i wartości. Choć w tym procesie występują trudności, to istnieją sposoby ich przezwyciężania. W tej części przedstawiono również sprawozdanie z realizacji projektu dotyczącego wdrażania polskiego modelu Warsztatów Terapii Zajęciowej do rehabilitacji osób z niepełnosprawnością intelektualną w Albanii.

Część druga publikacji obejmuje zagadnienia związane z edukacją osób z niepełnosprawnością sensoryczną. Podkreśla się istotne znaczenie refleksyjności pedagoga w pracy z uczniem z niepełnosprawnością wzroku. Refleksja tyflopedagoga nad własnym działaniem odgrywa ważną rolę zarówno na etapie diagnozy specjalnych

potrzeb edukacyjnych ucznia, jak i w trakcie planowania, realizacji i ewaluacji zajęć dydaktycznych. Nauczyciel musi stale gromadzić materiał obserwacyjny w różnych sytuacjach szkolnych i dokonywać analizy dynamicznych interakcji zachodzących między projektowanym przez niego środowiskiem edukacyjnym a aktualnymi możliwościami i potrzebami danego ucznia z niepełnosprawnością wzroku.

W tej części zaprezentowano również wyniki badań empirycznych dotyczących funkcjonowania psychospołecznego uczniów niewidomych i słabowidzących w różnych formach organizacyjnych kształcenia. Przedstawiono analizę związku między satysfakcją z kontaktów rówieśniczych a pozycją socjometryczną uczniów z niepełnosprawnością wzroku w klasach ogólnodostępnych oraz integracyjnych. Istotna korelacja między pozytywnym statusem socjometrycznym i integracją społeczną, przy generalnie neutralnych pozycjach socjometrycznych i względnie wysokim zadowoleniu z kontaktów rówieśniczych, może sugerować, że uczniowie ci są tolerowani i nie doświadczają niewłaściwego traktowania przez rówieśników. Niestety rzadko przynależą do kategorii uczniów akceptowanych.

W części drugiej publikacji dokonano także analizy trudności wychowawczych uczniów z niepełnosprawnością wzroku ze szkół ogólnodostępnych, integracyjnych i specjalnych. Częstsze występowanie trudności w edukacji inkluzyjnej i integracyjnej niż specjalnej wyjaśniono, uwzględniając trzy płaszczyzny eksplikatywne: brak równowagi między adaptacją a emancypacją w procesie wychowania, instrumentalizm rewalidacyjny, endo- i egzogenne uwarunkowania trudności wychowawczych. Przedstawiono również ważny aspekt intymnych związków emocjonalnych młodych osób z niepełnosprawnością wzroku. Pewne trudności w nauczaniu się prawidłowych relacji emocjonalnych z matką i z innymi osobami w okresie wczesnego dzieciństwa mogą skutkować problemami w relacjach emocjonalno-społecznych w okresie dorastania i wczesnej dorosłości.

W tej części pracy przybliżono także usługę zapisywania symultanicznego jako adekwatną formę wsparcia edukacji, pracy zawodowej oraz pełnego uczestnictwa w życiu społecznym kulturalnym osób niesłyszących i słabosłyszących. Omówiono typy zapisywania symultanicznego, zasady jego tworzenia oraz wskazano zalety i trudności stosowania tej usługi.

Trzecia część książki dotyczy psychoedukacyjnych przeobrażeń w przestrzeni społecznego funkcjonowania osób z niepełnosprawnością. Podkreślono tu znaczenie psychoedukacji w procesie rehabilitacji osób z niepełnosprawnością i chorobą przewlekłą. Zaprezentowano także wyniki analiz teoretycznych i badań empirycznych dotyczących możliwości pobierania nauki w szkole ogólnodostępnej przez dzieci z zespołem Downa i z umiarkowaną niepełnosprawnością intelektualną. W tej części publikacji przedstawiono zmiany, jakie wystąpiły w rezultacie oddziaływań edukacyjnych w zakresie postrzegania osób z niepełnosprawnością

przez uczniów szkoły podstawowej. Odpowiednio zaplanowane i przeprowadzone oddziaływania edukacyjne przybliżające uczniom różnorodne aspekty funkcjonowania osób niepełnosprawnych przyczyniają się do pozytywnych zmian prezentowanych wobec nich postaw.

Konsekwencją normalizacyjnych oraz integracyjnych tendencji w organizacji edukacji osób z niepełnosprawnością jest większy ich udział w studiowaniu na wyższych uczelniach. Zaprezentowano w tej części publikacji wyniki badań empirycznych opisujących problemy młodzieży niepełnosprawnej w różnych aspektach funkcjonowania akademickiego. Przedstawiono również wyniki badań empirycznych odnoszących się do realizacji praktycznego przygotowania studentów pedagogiki specjalnej do zawodu nauczyciela i pracy z dziećmi niepełnosprawnymi, a ponadto wyniki badań dotyczących wybranych wskaźników statusu socjoekonomicznego 130 rodziców dzieci z mukowiscydozą i równolicznej grupy rodziców dzieci, u których ta choroba nie występuje.

Publikacja, ze względu na zakres tematyczny, adresowana jest przede wszystkim do pedagogów specjalnych – teoretyków i praktyków. Przeznaczona jest również dla studentów kierunków pedagogicznych, szczególnie dla studentów pedagogiki specjalnej, a także osób zainteresowanych edukacją i rehabilitacją dzieci i młodzieży ze specjalnymi potrzebami.

*Zofia Palak
Agnieszka Pawlak-Kindler*